

ПРЕДПРИЕМАЧЕСКА И ИНОВАЦИОННА НАГЛАСА НА МЛАДИТЕ ХОРА В БЪЛГАРИЯ

Румяна Нейкова

Висше училище по застраховане и финанси, София

Резюме

В представената статия се разглеждат въпросите за създаване на атмосфера за предприемаческа нагласа на младите хора още от университета, за формиране на възприемчивост към иновациите и нововъведенията, както и за поддържане на предприемачески климат във фирмите; изследват се целите и предпочитаните области от младите хора за развиване на бизнес, както и оценката им за успешност на бизнеса; анализират се разбиранията на младите хора за потребността от знания в областта на развивания бизнес и очакванията им за промяна на бизнес средата и подобряване на резултатите; разглеждат се и ограниченията, които трябва да се спазват, за да се поддържа равнището на предприемаческия дух в организацията. При оформянето на изводите и препоръките са използвани резултати от проведени анкетни проучвания със студенти от ВУЗФ – София и ТУ – Габрово.

Ключови думи: предприемачество, иновации, предприемачески климат, иновационна нагласа, предприемачески дух.

Key words: entrepreneurship, innovations, climate of entrepreneurship, arrangement of innovations, spirit of entrepreneurship.

Предприемачеството и предприемаческото поведение са едни от новите и особено актуални характеристики на съвременната икономика и на личността. Затова напоследък все по-често се поставя въпроса за формирането на предприемаческо мислене и за средата, която способна за неговото изграждане, на възможностите за изучаване и усвояване на принципните правила за резултатна предприемаческа нагласа в условията на силна глобализация и вълнообразни кризисни явления в националната и световна икономика. Повдигнатите въпроси имат както чисто теоретическо, така и силно приложно практическо значение. Настоящата практика изисква нови подходи и нови решения, коренно различни от използваните до сега. Само интуицията и добрия опит вече не са достатъчни – нужни са нови нетрадиционни решения, съответстващи на динамиката, риска и високата степен на неопределеност на икономическите процеси.

В областта на теорията на предприемачеството у нас се появиха множество изследвания едва през последните 20 години на миналия век. Настъпилите тотални промени в икономи-

ката, в т.ч. и коренните структурни преобразувания (в позитивен и негативен аспект) поставиха нови изисквания пред организацията и осъществяването на дейностите във всички области на икономиката. Многократните опити за пренасяне на чужди положителни практики на други страни се оказаха в повечето случаи не съвсем сполучливи. Всичко това определи необходимостта от изучаване на нагласата на младите хора за активна предприемаческа дейност.

Предмет на настоящата статия са качества, необходими за осъществяване на предприемаческа дейност и вижданията и нагласата на младите хора за реално предприемачество в нашите условия¹.

Предприемачът е личността, която генерира, организира и осъществява нови и рационални идеи, с оглед на бързо и навременно задоволяване на възникнали потребности на пазара. Практиката показва, че често пъти той сам инициира нови потребности и организира тяхното задоволяване. За да изпълни своята мисия, предприемачът трябва да притежава редица качества, които могат да се придобият

¹ В настоящата статия са представени резултати от проведени изследвания в производствени предприятия и в две висши учебни заведения – Висше училище по застраховане и финанси, София и Технически университет, Габрово. В производствените предприятия от сферата на машиностроенето са обхванати 348 души, които чрез анкетни карти са изразили своето виждане за качества на предприемача. Във висшите училища са проведени анкети с 320 студенти, задочно и редовно обучение. Извършеното изследване във висшите училища е част от Международен изследователски проект, в който са включени 213 училища и който има за цел да установи нагласата на младите хора между 20 и години за 30 години за предприемаческа дейност.

в процеса на обучение и работа или пък са вродени и са свързани с продължение на семейни традиции.

В най-обобщен вид становищата на отделните автори за същността на предприемачеството и за характеристиките на предприемача могат да се обобщят и да се групират в две направления.

Първото направление в мненията е насочено към отговор на въпроса „Раждат ли се предприемачите или човек може да се научи на предприемачество“? Досегашната управленска практика е показала, че категоричен отговор на този въпрос не може да се даде, защото, като всяка дейност, извършвана от хора и предприемачеството предполага наличие на някои вродени качества, но правилата и принципите на дейността могат да се усвояват чрез обучение. Част от изследователите считат, че качествата на предприемача са вродени, генетично заложи, но практиката показва, че жизненият опит също е много важен. Дори нещо повече, изследванията и практическите проучвания показват, че предприемачът се учи и възпитава в процеса на бизнеса, като постоянно развива и усъвършенства знанията и уменията си според измененията в окръжаващата бизнес среда.

Второто направление е насочено към съвкупността от качества, които трябва да притежава или да придобие допълнително съответната личност, за да може да извършва ефективно предприемаческата дейност.

Като се имат предвид разнообразните и богати определения и тълкувания на понятията „предприемач“ и „предприемачество“, и наблюденията върху дейността на предприемачи, може да се формулира една обобщена съвкупност от функции на предприемача, която според спецификата и характера на организацията и на нейната дейност винаги може да бъде допълнена и конкретизирана. От тези позиции, функциите на предприемача могат да бъдат обособени в няколко направления: постоянно изучаване на измененията в потребностите на пазара; маркетинг на произведените продукти и услуги, в т.ч. предизвикване и възпитание на нови потребности; откриване на нови области за инвестиране на капитал; умения за поемане на риск и работа в условията на неопределеност; вземане на решения за пренасяне на ресурси от област с ниска към област с висока ефективност; вземане на решения за реструктуриране на производството, с оглед развиване

на печеливши дейности; консолидиране на ресурсите (създаване или реструктуриране на определена организация, за да се изпълнят определени цели); финансиране на фирмата с капитал и др.

Предприемаческата идея е новаторска с елементи на риск, който се „поема“ от предприемача и му носи изгода и полза за сметка на потребителя на продукта или услугата. Мотивацията за генериране на предприемачески идеи е свързана предимно с очаквания успех, основан на открита потребност на пазара или пък на промени в структурата на пазара и запълване на пазарни ниши. Като източник на външна мотивация могат да се посочат демографските промени, миграцията на населението, появяването на ново знание, възникване на нови технологии, свързани с дигиталните нервни системи и възможностите за виртуални комуникации със субекти, намиращи се в различни точки на света. Движеща сила в живота на предприемачите не е властта, а постижението.

По въпросите за определяне на съвкупността от качества и умения на предприемача са използвани разнообразни методи и подходи - анкети, социологически проучвания, интервюта и пр. Наред с уменията, опита, потребностите на пазарите и др. обективни фактори за успешен бизнес, се отделя внимание и на психическите и физически качества на личността, които влияят върху формирането на предприемаческата нагласа. Така например, Центърът за международна предприемаческа инициатива „Prosperity Papers“ провежда редица социологически проучвания и въз основа на тях формира следната съвкупност от психически и физически качества на предприемача (вж. табл. 1 и 2). Същата съвкупност от качества е използвана за провеждане на социологическа анкета с български предприемачи с помощта на студенти от специалност „Индустриален мениджмънт“ на ТУ Габрово. Въз основа на информацията от проведеното изследване може да се оформи един обобщен профил на предприемача при български условия в годините на утвърждаване на пазарна икономика и нейното съвместяване и „наместване“ на европейския пазар. На участниците в анкетата е дадена възможност да отговорят на въпроса дали посочената примерна съвкупност от психически и физически качества оказва влияние върху резултатите от бизнеса. Отговорите са диферен-

цирани по съответните качества (виж. Табл. №1).

Табл. 1. Резултати от анкетата

Психически качества	%
1. Бързина на мисълта и адаптивност	91%
2. Емоционална стабилност и психическа устойчивост	89%
3. Активност и практичност	81%
4. Отговорност	75%
5. Проницателност	74%
6. Самостоятелност	73%
7. Ентузиазъм	65%
8. Агресивност	58%
9. Последователност	51%
10. Консервативност	35%
11. Общителност	34%
12. Емоционална стабилност	33%
13. Волева насоченост	32%
14. Общителност	30%
15. Тревожност	28%
16. Интелигентност	22%
17. Доверчивост	20%
18. Социална съвместимост	18%
19. Дружелюбие	17%
20. Координираност	15%

От информацията в двете таблици може да се направи извод за вижданията на българските предприемачи за потребните качества, които са част от условията за осъществяване на успешен бизнес. Така например, изследването на съвкупността от 20 психически качества показва, че за успеха на бизнеса според анкетираните най-важно значение имат бързината на мисълта и адаптивността – 91%, активността – 89%, практичността – 81%, отговорността 75%, проницателността – 74%, самостоятелността – 73% и др. Резултатите от анкетата разкриват и една тревожна тенденция – качества като дружелюбие, социална съвместимост, интелигентност, доверчивост и др. не са оценени достатъчно. Тези качества се подкрепят между 15 и 22% от анкетираните. Очевидно културата и добронамереността на предприемачите при сегашните условия отстъпват място на по-прагматичното и рационално мислене за извличане на печалба. Това е напълно обяснимо, като се има предвид, че предприемачеството в теоретичен аспект се определя като натрупване на богатство и създаване на ценности. Това богатство се създава от хора, които рискуват средства, време и кариера, за да създадат ценност за такъв продукт или услуга, които са потребни на хората и от чиято реали-

зация предприемачът би спечелил. Неговата ценностна ориентация се характеризира с предпочитание към съзидателна дейност, изявена чрез някаква иновативна комбинация на източниците за печалба.

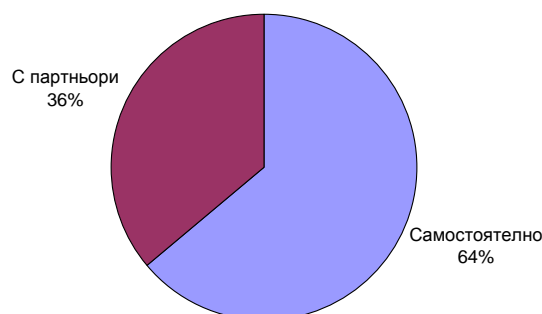
За успеха на предприемаческата дейност се отдава и определено значение на физическите качества на личността (Табл. 2). Високите оценки на значимостта на тези качества (от 79 до 88% от анкетираните ги подкрепят) показват, че физическата енергия и кондицията на личността са важен фактор за успешна реализация на предприемача.

Табл. 2. Резултати от анкетата

Физически качества	%
1. Енергичност	88%
2. Физическо здраве	84%
3. Умение за говорене	81%
4. Външен вид	80%
5. Слух	79%
6. Зрение	79%

Изследванията показват, че разгледаните по-горе качества се формират от различни фактори, които водят началото си от семейната среда, преминават през образованието и трудовата кариера и достигат до предпочитанията на утвърдили се вече личности като предприемачи. Проведената анкета със студенти от редовна и задочна форма на обучение през периода 2010–2011 г. дава възможност да се проследят вижданията на младите хора между 20 и 30 години за формирането на предприемаческата нагласа и за предпочитанията в бизнеса.

Така например, 64% от анкетираните развиват свой бизнес, или считат, че макар и при тези трудни условия могат да развият бизнес (вж. фиг. 1).

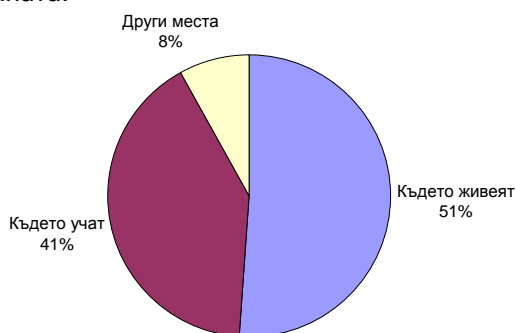

Фиг. 1. Нагласа за развиване на самостоятелен бизнес или с партньори

Това е твърде оптимистично, като се има предвид, че периода, през който е проведена

анкетата беше белязан от финансовата, а след това и от общата икономическа криза.

Интересно е да се отбележи, че 51% от анкетираните предпочитат да развият бизнеса си в населеното място, където живеят, 41% в населеното място, където учат, а останалите в други населени места, където считат, че има условия за развиване на бизнес (вж. фиг. 2). В нито един от отговорите, обаче не се споменава възможност за развиване на бизнес извън страната.

Фиг. 2. Място за развиване на бизнес

Бизнес намеренията на младите хора са свързани преди всичко с партньорство с членове на семейството (семеен бизнес) – 40%, с приятели от мястото, където живеят – 35%, с приятели от училището – 19%, а останалите 6% с други партньори (вж. фиг. 3).

Посочената информация разкрива прагматизма в мисленето на младите хора и стремежа за сигурност и гаранция, чрез подкрепата на семейството и приятелите от населеното място, където живеят.

Фиг. 3. Партньорство в бизнеса

Много позитивна характеристика на младите хора има в отговорите на въпроса за взаимопомощта между хората в бизнеса. Така например, 43% от анкетираните считат, че трябва да

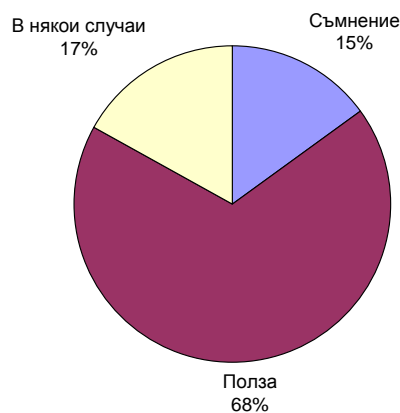
се помага на тези, които са с по-малко късмет, 29%, че личното подпомагане на хора в затруднение е много важно за обществото, 18%, че хората трябва да се научат сами да се грижат за себе си, а не да разчитат на другите, 6%, че прекалената помощ и грижа за другите не е полезна, защото се формира прослойка, която не полага усилия, 4%, че хората трябва се грижат преди всичко за себе си и да не се тревожат прекомерно за другите (вж. фиг. 4).

Фиг. 4. Взаимоотношения подпомагане между хората в бизнеса

Посочената информация дава основание да се отчете значимостта на социалната отговорност на тези млади хора. Както е видно по-вече от 70% от анкетираните считат, че подпомагането е значима функция на успешните в бизнеса.

Позитивно е мисленето на младите хора и по отношение на сътрудничеството с други предприемачи. Така например, 68% изразяват категоричното си мнение за ползата от сътрудничеството, 17% считат, че то е необходимо само в някои случаи, 15% изразяват съмнение в полезността от сътрудничество (вж. фиг. 5).

Фиг. 5. Сътрудничество между предприемачи

На въпроса за очакванията от стартирането на бизнес начинанието, отговорите варират от

финансовото благосъстояние до личното израстване и общественото признание (вж. фиг. 6). В отговорите доминират основно две очаквания – за финансово благосъстояние, съответно 41% и за личната и семейна сигурност - 33%. Само 18% от анкетиранияте очакват преди всичко независимост и автономия, защото смятат, че в бизнеса може да се успее, когато „сам си си началник“. Останалите анкетирани дават приоритет на личните награди, общественото признание, персоналното израстване и др.

Фиг. 6. Очаквания от стартирането на бизнеса

Представената извадка от информацията от проведените анкети и цялостния анализ на получените отговори, дава възможност да се направят някои обобщаващи изводи и заключения:

Първо. За успешния бизнес важно значение имат бързината на мисълта, психическата и емоционална устойчивост и нагласата за активна и упорита работа.

Второ. Младите хора в България имат нагласа за самостоятелен бизнес, който да се развива у нас и вярват, че могат да успеят.

Трето. В духа на предприемачеството се отдава приоритетно значение на финансовите резултати, но не се забравя и сигурността на семейството и влиянието на бизнеса върху нея.

Четвърто. Младите хора вярват в партньорството, взаимопомощта и необходимостта от подпомагане на хората, попаднали в затруднение.

Пето. Получените резултати от анкетите могат да се използват при обучението на студенти по дисциплини, свързани с формирането на предприемаческа нагласа за развиване бизнес начинания.

Литература

1. Нейкова, Р. *Предприемачество и предприемаческо поведение*. електронен вариант. ФУЗФ. С. 2011.
2. Трейси, Б. *Как да постигаме целите си*. Изд. Световна библиотека С. 2005.
3. Тодоров, К. *Бизнес предприемачество*. I и II част. Изд. БАРМП. С. 2011.

ARRANGEMENTS OF ENTREPRENEURSHIP AND INNOVATIONS OF YOUNG PEOPLE IN BULGARIA

Rumyana Neykova
VUZF, Sofia, Bulgaria

Abstract

In this article are considered the points of creating an atmosphere of entrepreneurship's arrangement in the young people ever since the University for formation of intelligence to innovations and novelties, as well as maintaining a climate of entrepreneurship in the companies. Here also are investigated the goals and the preferred areas of young people for business development, as well as the evaluations for success in business. We analyze also the considerations of the youngs for their necessity of knowledge in the fields of their business and their expectations for changes of business environment and improvement of results. We examine here the limitations that must be observed to maintain the level of the spirit of entrepreneurship in the organization. In assuming the final conclusions and recommendations we use results from inquiries conducted with students of VUZF - Sofia and TU - Gabrovo.